

Kontradiktion i sag om rørlægning af et vandløb

FOB nr. 80.294

Udtalelse vedrørende bl. a. spørgsmålet om, hvorvidt en myndighed, der som led i en sags behandling uden en parts vidende modtager oplysninger af ikke uvæsentlig betydning for sagen, har pligt til at forelægge oplysningerne for parten og give ham adgang til at udtale sig (kontradiktion).

(J. nr. 1979-902-140).

Den 14. november 1980 afgav jeg følgende redegørelse i anledning af en klage vedrørende tilladelse efter naturfredningslovens § 43 til rørlægning af et åbent vandløb:

»I. Klagen og grundlaget for min bedømmelse.

I skrivelse af 25. juli 1979 klagede (A) til mig over fredningsplanudvalget for Århus amts og fredningsstyrelsens behandling og afgørelse af en sag om tilladelse efter naturfredningslovens § 43, stk. 2, til at rørlægge en del af Langsø bæk i Ebeltoft og Rønde kommuner.

Nogle af mine medarbejdere foretog den 15. juli 1980 en besigtigelse af området omkring Langsø bæk.

II. Området m. v.

Det område, hvor Langsø bæk er beliggende - ca. 10 km nord for Ebeltoft - fremstår terrænmæssigt som en fortsættelse af Mols Bjerge i nordøstlig retning. Det er et blandet skov- og markareal gennemskåret af åløb med tilstødende mose- og engarealer. Området er præget af de tre store søer Stubbe Sø, Langsø og Øjesø.

Langsø bæk blev gravet i slutningen af forrige århundrede som vandforbindelse fra Langsø til vandsystemet omkring ejendommen »Søholt« ved Stubbe Sø. Den var privat vandløb indtil 1963, hvor bækken i sin helhed fra Langsø til Stubbe Sø blev optaget som amtsvandløb.

Den 8. oktober 1975 blev de øverste ca. 1.700 m af Langsø bæk - dvs. forbindelsen til Langsø - nedlagt som amtsvandløb og overgik til privat vandløb. Årsagen hertil var, at der gennem mange år ikke havde været afstrømning fra Langsø gennem Langsø bæk ...

Ca. 1.200 m fra udløbet i Stubbe Sø passerer bækken i en rørledning under landevejen Ebeltoft-Grenå (Ebeltoft-Tirstrup).

(A's) ejendom ... omfatter arealerne omkring bækken øst og vest for landevejen.

Arealerne vest for landevejen består bl. a. af mose-/engarealet »Troidkær«. Arealet blev efter (A's) oplysninger drænlagt i 1944 og et hoveddrænrør ført

under landevejen til udløb i Langsø bæk ca. 60 m øst for landevejen. Det fremgår af et luftfoto fra 1964, at der på dette tidspunkt på Troldkærarealet kun var et ubetydeligt (ganske lille) vådt område. Efter (A's) oplysninger er der siden 1964 sket en gradvis hævnning af bunden i Langsø bæk. Det har haft den virkning, at rørafløbet fra Troldkær, ved udløbet i Langsø bæk, er blevet delvist tilstoppet og vandafledningen fra Troldkærarealet herved sat ud af funktion. Landbrugsdriften, bortset fra græsning, ophørte herefter, og arealet fremstår nu som eng med småsøer (væld). Ved besigtigelsen den 15. juli 1980 var i alt ca. 3 ha af Troldkærs samlede areal på ca. 10 ha dækket af vand.

Bortset fra hoveddrænrøret til Langsø bæk er der ikke vandforbindelse mellem småsøerne på Troldkærarealet og Langsø bæk.

Om Langsø bæk kan det i øvrigt oplyses, at vandløbet (den 15. juli 1980) har en bundbredde på 25-50 cm og en vanddybde på indtil 10 cm. Et enkelt sted ca. 500 m vest for landevejen er vandløbet rørlagt på en strækning af ca. 10 m.

Stubbe Sø med omgivelser er fredet ved overfredningsnævnets kendelse af 2. april 1963. Ved fredningsagens start i 1958 var der fremsat forslag om fredning af hele området mellem (bl. a.) Stubbe Sø og Langsø, dvs. også arealerne omkring Langsø bæk og Troldkær. Dette forslag blev imidlertid opgivet og fredning koncentreret om selve Stubbe Sø med nærmeste omgivelser. Det fredede areal omfatter således ikke den del af Langsø bæk - og Troldkær - som denne sag vedrører.

III. Fredningsplanudvalgets og fredningsstyrelsens behandling af sagen.

I en skrivelse, som blev modtaget den 29. september 1977, ansøgte (A) fredningsplanudvalget for Århus amt om tilladelse i henhold til naturfredningslovens § 43, stk. 2, til rørlægning af en del af Langsø bæk.

(A) anførte, at han ønskede vandløbet rørlagt fra rørbroen under landevejen til et punkt ca. 640 m nedstrøms i retning mod Stubbe Sø. Som begrundelse anførte han:

»...

Ønsket om rørlægning begrundes med, at vandløbet i sin nuværende tilstand er næsten umulig at vedligeholde, og at dette har til følge, at bl. a. rørafløbet fra mosen »Troldkær«, med udløb i vandløbet ca. 60 m nedstrøms fra før omtalte vej, ikke har frit udløb. Da mosen »Troldkær« ønskes afvandet og arealet inddraget i den almindelige landbrugsdrift, er det af stor betydning, at afløbsforholdene fra denne er fuldstændig i orden.

De ikke allerede afvandede engarealer omkring vandløbet ønskes ligeledes afvandet for derefter at indgå i den almindelige landbrugsdrift sammen med de tilgrænsende arealer. Det bestående åbne vandløb vil således være til stor gene for markarbejdet.

...«

Fredningsplanudvalget anmodede den 20. oktober 1977 Danmarks Sportsfiskerforbund om en udtalelse i anledning af (A's) ansøgning.

I skrivelse af 14. november 1977 til fredningsplanudvalget udtalte Danmarks Sportsfiskerforbund, at forbundet »på det kraftigste (måtte) afvise, at dette projekt kommer til udførelse«. Forbundet henviste til, at »Langsø bæk forbinde Langsø og Stubbe Sø. Begge disse søer er overordentlig højt prioriteret og ligger i et område af højeste fredningsmæssige interesse«. Forbundet afviste samtidig »de afvandingstanker, der kommer til udtryk i (A's) ansøgning«.

Endvidere bemærkede forbundet, at der ikke syntes at være vanskeligheder forbundet med vandløbets rensning. Ved besigtigelse havde forbundet konstateret, at der nylig var foretaget oprensning, »og dette oven i købet på en højst økologisk uheldig måde«.

Fredningsplanudvalget - der ikke selv foretog besigtigelse af området - traf herefter på et møde den 20. december 1977 afgørelse om ikke at give tilladelse til den ansøgte rørlægning.

Afgørelsen blev meddelt (A) i fredningsplanudvalgets skrivelse af 9. januar 1978. Efter referat af ansøgningen og Sportsfiskerforbundets udtalelse anførte fredningsplanudvalget:

»...

I den anledning skal man meddele, at fredningsplanudvalget, bortset fra ét medlem, på sit møde den 20. december 1977 har vedtaget at modsætte sig det ansøgte i medfør af naturfredningslovens § 43, stk. 2, idet en rørlægning vil have overordentlig uheldige økologiske virkninger for vandsystemet, og idet indgrebet endvidere vil medføre uønskede virkninger på tilgrænsende arealer, som er prioriteret højt i fredningsmæssig henseende, idet de udgør en del af et kerneområde i en planlagt naturpark.

...«

I skrivelse af 30. januar 1978 klagede (A) til fredningsstyrelsen over fredningsplanudvalgets afgørelse.

I klagen fremsatte (A) en skarp kritik af fredningsplanudvalgets sagsbehandling særlig med hensyn til det faktiske grundlag, hvorpå udvalget havde truffet afgørelse. Han anførte en række oplysninger om Langsø bæk, hvoraf det fremgik - som bemærket ovenfor - at der gennem en længere årrække ikke havde været vandforbindelse mellem Langsø og Stubbe Sø, og at bækken på en strækning af 1.700 m mod Langsø af samme grund var blevet nedlagt som amtsvandløb i 1975.

(A) fandt det beklageligt, at fredningsplanudvalget ikke havde foretaget besigtigelse af området, navnlig i betragtning af at arealerne omkring bækken - efter det anførte i fredningsplanudvalgets afgørelse - var så højt prioriteret i fredningsmæssig henseende.

(A) bemærkede endvidere:

»...

Danmarks Sportsfiskerforbunds udtalelser i sagen skal jeg undlade at kommentere. Det er en privat forening, hvis udtalelser må stå for foreningens egen regning. Jeg føler mig dog utryk på dansk land- og skovbrugs vegne, hvis det er gældende praksis, at sager af denne art alene forelægges Danmarks Sportsfiskerforbund, hvis udtalelser, som i nærværende sag, lægges til grund for et fredningsnævns kendelse uden forud besigtigelse af de faktiske forhold. Her drejer det sig om 10 hektar landbrugsjord.

Til yderligere belysning af min påklage skal jeg anføre, at jeg i forbindelse med dræningsarbejder i 1974 (godkendt af fredningsplanudvalget for Århus amt af 31. juli 1974) for egen regning lod udføre en uddybning af »Langsø bæk« fra det punkt nedstrøms, hvortil jeg nu søger om tilladelse til rørlægning, og til et punkt umiddelbart syd for »Søholt« gård med anlæggelse af en ny og større rørbro under bestående vej umiddelbart sydvest for gården.

Det anførte arbejde (anbefalet af amtsvandvæsenet og godkendt af landvæsenkommissionen for Århus amtskommunes 2. område den 11. juni 1974) var begrundet i en støtte for omtalte dræning, men ikke mindst med henblik

på, at »Langsø bæk« kunne tage vandet fra den projekterede videreførelse af dræningen samt trykvandet fra »Troldkær«, der før 1938 var dyrket mark. Det er herom sagen drejer sig.

Ved godkendelse af det ansøgte ville »Langsø bæk« tilmed få tilført så meget mere vand i det nedre løb, at det igen vil være muligt for fisk fra den fredede »Stubbe sø« at færdes opstrøms i »Langsø bæk«, hvilket ikke efter mine jagttagelser har fundet sted siden 1937. Jeg finder dette temmelig vigtigt for økologien - ikke mindst i gydetiden.

...«

(Det fremgår af materiale, som jeg har modtaget fra (A) vedrørende dræningsarbejdet i 1974, at (A) i en ansøgning af 5. marts 1974 til Århus amtsvandvæsen oplyste, at den da ønskede nye - og dybere - bundlinje for vandløbet »tilgodeser evt. afvandingsinteresser i Troldkær vest for landevejen Ebeltoft-Grenå«. Tilsvarende oplysning er ikke anført i (A's) samtidige ansøgning til fredningsplanudvalget. Det fremgår således ikke af materialet, om fredningsplanudvalget ved godkendelsen af dræningsarbejdet i 1974 var bekendt med (A's) ønske om senere at afvande Troldkær).

Fredningsstyrelsen anmodede den 13. februar 1978 fredningsplanudvalget om en udtalelse i anledning af klagen fra (A).

Fredningsplanudvalget anmodede på ny Danmarks Sportsfiskerforbund om en udtalelse i sagen.

Danmarks Sportsfiskerforbund lod i den anledning udarbejde en »rapport vedrørende evt. rørlægning af Langsø bæk«. Rapporten, der er på 5 sider inkl. fotomateriale, er udarbejdet af stud.scient... og cand.scient...

I rapporten fremhæves indledningsvis de naturfredningsmæssige interesser, som er knyttet til »det areal, der ønskes afvandet vest for landevejen«. Der er i den forbindelse indsat et fotografi af Troldkær set fra landevejen.

Rapporten beskriver faunaen i bækken øst for landevejen, herunder den strækning, som ønskes rørlagt, som »god og bestående af rentvandsorganismer«. I bækken på strækningen vest for landevejen var fundet »en udmærket ynglebiotop for ørred«.

Ved besigtigelse var konstateret udfældning af okker ved udmundingen af den rørlagte afvandingskanal fra Troldkær. I rapporten anføres det, at »man må derfor formode, medmindre jordbundsanalyser kan vise det modsatte, at en afvanding vil medføre okkerforurening af de dele af vandsystemet, der ligger nedenfor«.

Rapporten beskæftiger sig indgående med formodede årsager til, at der ikke længere var vandføring i den øverste del af bækken. Der foreslås en nøjere undersøgelse af årsagerne og - om muligt - retablering af det tidligere afløb gennem Langsø bæk.

Rapporten konkluderer således:

»...

Da der på strækningen ovenfor den ønskede rørlægning findes udmærkede lokaliteter er det meget uheldigt at rørlægge nedstrøms, da dette vil bevirke, at faunaen vil blive meget hårdt ramt, på grund af at rørlægninger hindrer både op og nedstrøms vandringer af faunaen. Da det desuden som anført på side 1 er sandsynligt, at rørlægning og dermed vandstandssænkning vil medføre okkerforurening, er det meget betænkeligt at give tilladelse til en sådan så meget mere som området Troldkær åbenbart engang før har været afvandet og derefter opgivet som landbrugsareal.

...«

Danmarks Sportsfiskerforbund afgav i skrivelse af 26. maj 1978 den ønskede fornyede udtalelse til fredningsplanudvalget. Udtalelsen var vedlagt den ovenfor omtalte rapport (der i udtalelsens indledning omtales som »videnskabeligt notat«) og har følgende indhold:

»Langsø bæk er optaget i den af Århus amtskommune udarbejdede recipientkvalitetsplan godkendt på amtsrådets møde under den 3. august 1976. Heri er Langsø bæk prioriteret med målsætningen D 1 (Recipienten skal være egnet som gyde-, opvækstområde og opholdsvand for laksefisk).

Forbundet har under den 14. november 1977 afgivet en udtalelse i sagen. Forbundet vedstår sig i store træk denne første udtalelse; idet man dog under denne besigtigelse ikke gennemgik hele Langsø bæk fra Stubbe Sø til Langsø. Det for forbundet tilgængelige kortmateriale viser, at der er forbindelse mellem de to søer. Af rekvirentens skrivelse under den 30. januar 1978 fremgår det, at de øverste ca. 1700 m af Langsø bæk ikke mere skulle være vandførende. Foranlediget bl. a. heraf har forbundet besluttet at få udarbejdet vedlagte rapport om Langsø bæk m. v.

Danmarks Sportsfiskerforbund kan derfor nu fastslå: at trods en yderst uheldig oprensning har Langsø bæk nedenfor landevejen Ebeltoft-Grenå en udmærket fauna, at der forefindes ynglebiotoper for laksefisk, at der med de storstilede afvandingsplaner er endog stor risiko for frigivelse af okker, at vådområdet - også som fuglelokalitet - er særdeles bevaringsværdigt.

På denne baggrund skal forbundet fastholde sin udtalelse af 14. november 1977 og på det kraftigste afvise at dette projekt kommer til udførelse.

...«

Fredningsplanudvalget afgav i skrivelse af 4. august 1978 en udtalelse til fredningsstyrelsen, hvori udvalget henholdt sig til den fornyede udtalelse fra Danmarks Sportsfiskerforbund og den herved vedlagte »rapport vedrørende evt. rørlægning af Langsø bæk« (også i fredningsplanudvalgets udtalelse omtales rapporten som et »videnskabeligt notat«).

I skrivelse af 1. juni 1978 havde (A) rykket fredningsstyrelsen for svar i sagen. I skrivelse af 28. september 1978 rykkede (A) igen for svar og - »i det mindste få meddelt bekræftelse på (fredningsstyrelsens) modtagelse af (hans ansøgning af 30. januar 1978)«. Han anmodede endvidere om aktindsigt i sagens dokumenter.

I skrivelse af 4. oktober 1978 bekræftede fredningsstyrelsen modtagelsen af (A's) skrivelser af henholdsvis 30. januar, 1. juni og 28. september 1978 og sendte ham under henvisning til hans anmodning herom kopier af sagens akter, herunder fredningsplanudvalgets udtalelse af 4. august 1978, udtalelsen af 26. maj 1978 fra Danmarks Sportsfiskerforbund samt rapporten vedrørende Langsø bæk, som Sportsfiskerforbundet havde ladet udarbejde.

Samtidig beklagede fredningsstyrelsen den sene besvarelse af (A's) henvendelse af 30. januar 1978, »herunder det forhold, at (A) ikke i forbindelse med (hans) henvendelse af 1. juni 1978 skriftligt eller telefonisk er blevet underrettet om sagens state«.

I skrivelse af 1. november 1978 fremsatte (A) nogle supplerende bemærkninger til sagen på baggrund af det aktmateriale, han havde modtaget med fredningsstyrelsens skrivelse af 4. oktober 1978.

Han bemærkede, at der i forbindelse med klagen til fredningsstyrelsen var foretaget en fornyet sagsbehandling (fra fredningsplanudvalgets side) og be-

sigtigelse på stedet, »men på et lige så løst grundlag som anført i ((A's) klage til fredningsstyrelsen i skrivelse af 30. januar 1978) og på det samme forbunds præmisser«.

Særligt med hensyn til afvandingen af arealet vest for landevejen (Troldkær) - der omtales i indledningen til den ovenfor omtalte rapport vedrørende Langsø bæk - anførte (A):

»...

I min ansøgning af 28. september 1977 er der ikke ansøgt om tilladelse til afvanding af Troldkær. Derimod er det i ansøgningen omtalt, at det bestående rørafløb fra Troldkær ikke har frit afløb.

Det bestående rørafløb blev etableret i 1944 i en åben afvandingsgrøft med dertil hørende sideledninger for at lette landbrugsdriften.

Siden Langsø bæk i 1963 blev gjort til amtsvandløb, er der sket en langsom hævnning af bunden i bækken, hvorved rørafløbet fra Troldkær ikke mere har frit udløb.

Af samme grund er førømtalte rørafløb nu delvis tilstoppet, så trykvandet i Troldkær har bevirket de omtalte småsøer på området.

Ved en almindelig spuling af rørafløbet vil de omtalte småsøer forsvinde, så hele området igen kan indgå i landbrugsdriften, som aldrig har været opgivet. Denne spuling vil under alle omstændigheder finde sted.

Uden tilbageførsel af bundforholdet i Langsø bæk, nedstrøms fra landevejen Ebeltoft-Grenå, må omtalte spuling af rørafløbet fra Troldkær nødvendigvis foretages med regelmæssige mellemrum.

Hvorvidt denne spuling kan forårsage okkerforurening, kan jeg selvsagt ikke udtale mig om, men da rørafløbet førhen havde frit afløb til Langsø bæk, var der bestemt ingen forurening nedstrøms.

Den omtalte nuværende udfældning af okker må være uden betydning i henhold til den vedlagte faunaliste. Den konstaterede udfældning kan måske skyldes den omstændighed, at de i Troldkær opståede småsøer af naturlige grunde ikke kan tilføres kalk.

Der er beregnet 60 tons kalk tilført Troldkær ved afvanding med efterfølgende vedligeholdelse af reaktionstallet, hvilket er en betingelse for landbrugsdriften. Dette faktum vil naturligvis eliminere enhver tanke om okkerforurening af Langsø bæk nedstrøms fra omtalte rørafløb.

Hvorfor oplyser den pågældende rapport intet om fund af laksefisk eller yngel af samme i Langsø bæk, der i henhold til rapporten har en udmærket fauna og ynglebiotop for ørred?

...«

Som forklaring på fraværet af laksefisk i bækken bemærkede (A), at der ikke var vandforbindelse til Langsø, samt at der ikke (mere) levede laksefisk i Stubbe Sø, idet denne sø gennem de sidste 12-14 år var blevet gradvist forurenede. Han henviste herved bl. a. til amtsvandvæsenets analyseresultater vedrørende vandet i Stubbe Sø og tilføjede, at han selv stod til rådighed med yderligere supplerende oplysninger om dette forhold.

I tilslutning til det, han havde anført i klagen til fredningsstyrelsen vedrørende ønskeligheden af, at der blev tilført bækken mere vand i dens nedre løb (for derved at forbedre fiskeforholdene), bemærkede (A), at

»... med den hast, hvormed vandstandssænkningen i de senere år er foregået i Langsø bæk, vil bækken, uden tilførsel af det omgivende trykvand, være ganske udtørret om få år. Nok er dette en påstand, men den er fremsat efter mine mere end 40 års iagttagelser.

...«

Endelig fremsatte (A) følgende almindelige bemærkninger om den hidtidige behandling af sagen:

»...

Det er uforståeligt, at fredningsplanudvalget for Århus amt endnu en gang ... retter henvendelse til Danmarks Sportsfiskerforbund (uanset at (A) havde klaget til fredningsstyrelsen herover; *min* bemærkning).

Havde nævnte forbund rettet henvendelse til mig og andre lodsejere, hvis ejendom man i denne sag har betrådt, kunne man dels have skabt et gensidigt tillidsforhold og dels blevet gjort bekendt med sagens kendsgerninger. I stedet har forbundet udarbejdet et såkaldt »videnskabeligt notat« baseret på kendte facts og gætterier, der kun kan tjene til forkludring og forhaling af denne sag.

...

Jeg føler, at nærværende sag af myndighederne er behandlet så usagligt og med en sådan arrogance, at det må savne sidestykke. Af hensyn til de konsekvenser lignende ansøgninger i fremtiden kan få for land- og skovbrugserhvervet, føler jeg det derfor naturligt, at folketingets ombudsmand er anmodet om at gennemgå denne sags behandling.

...«

I skrivelse af 2. november 1978 rettede (A) henvendelse til mig om sagen. Jeg meddelte i skrivelse af 23. november 1978 (A), at jeg ikke fandt at burde foretage mig noget i sagen på det foreliggende grundlag og måtte bede ham afvente fredningsstyrelsens afgørelse vedrørende hans klage.

I skrivelse af 12. februar 1979 gav fredningsstyrelsen (A) meddelelse om styrelsens afgørelse vedrørende hans klage af 30. januar 1978. Fredningsstyrelsen anførte herved navnlig følgende:

»...

På baggrund af Deres anke og efter indhentet udtalelse fra fredningsplanudvalget for Århus amt og amtsvandinspektoratet har fredningsstyrelsen udarbejdet vedlagte notat om sagen, dateret januar 1979.

I den anledning skal fredningsstyrelsen, idet der i øvrigt henvises til notatet, meddele, at fredningsstyrelsen ikke finder anledning til at ændre den afgørelse, der er truffet af fredningsplanudvalget for Århus amt og meddelt Dem i skrivelse af 9. januar 1978.

Fredningsstyrelsen har ved afgørelsen lagt vægt på områdets store fredningsmæssige, herunder landskabelige værdi og på, at den del af Langsø bæk, som ønskes rørlagt, sammen med Stubbe Sø og moseområdet Troldkær vest for landevejen, må betragtes som et led i hele dette sø- og moseter-ræn. Ud fra en samlet helhedsvurdering finder fredningsstyrelsen derfor, uanset at der ikke måtte være afløb fra Langsø til Langsø bæk, ikke at kunne tillade den pågældende strækning rørlagt.«

Udtalelsen fra amtsvandinspektoratet, som der henvises til i afgørelsen, vedrører alene nedlæggelsen i 1975 af vandløbets øverste 1.700 m som amtsvandløb samt årsagen hertil.

Notatet af januar 1979 - som der ligeledes henvises til i fredningsstyrelsens afgørelse - indeholder en fremstilling af sagens forløb, siden (A) den 29. september 1977 ansøgte fredningsplanudvalget om tilladelse til rørlægning. Notatet indeholder bl. a. en gengivelse af de synspunkter, som var blevet fremsat fra Danmarks Sportsfiskerforbunds side, herunder uddrag af den rapport vedrørende Langsø bæk, som forbundet havde ladet udarbejde. Endvidere findes et kortfattet resumé af (A's) oplysninger og synspunkter i ansøgningen til fredningsplanudvalget og i skrivelserne af 30. januar 1978 og 1. november 1978 til fredningsstyrelsen. Herefter har fredningsstyrelsen i notatet anført følgende:

»...

Stubbe Sø med omgivelser er fredet ved overfredningsnævnets kendelse af 2. april 1953 (skal formentlig være 2. april 1963, jfr. ovenfor s. 294, min bemærkning). Fredningen blev gennemført med henblik på en sikring af de landskabelige værdier i tilknytning til Stubbe Sø. Det fremgår i øvrigt af udskriften af overfredningsnævnets kendelsesprotokol, at der som oplæg til fredningen overvejedes en samlet fredningssag angående Øjesø, Lillesø, Langsø og Stubbe Sø.

På de landskabsboniteringskort, der er udarbejdet i 1972 af statens naturfrednings- og landskabskonsulent i samarbejde med fredningsplanudvalgene, er hele området omkring Stubbe Sø og over til Langsø klassificeret som zone I, landområde af største landskabelige interesse.

I fredningsplanudvalget for Århus amts idéskitse til anvendelse af naturområder i Århus amt fra januar 1976 indgår området som en del af det nationale naturområde Mols.

I fredningsplanudvalget for Århus amts landskabsanalyse over de naturvidenskabelige, forhistoriske, historiske og undervisningsmæssige interesser, udgivet i marts 1977, er området klassificeret som et område af største interesse for så vidt angår geologi, botanik, entomologi og ornitologi.

I publikationen Alternative regionplanskitse, udarbejdet af Århus amtskommune, oktober 1977, er området blevet udlagt som landområde af største interesse for naturbeskyttelse.

Endelig har fredningsplanudvalget for Århus amt i december 1978 udgivet »Landskabsplan for Molsområdet«, hvori også indgår en vurdering af områderne ved Stubbe Sø og Langsø. Det hedder om område 19 »Skramsø Plantage«:

»Området opfattes i første omgang som et stort fladt homogent område, men viser sig at rumme en mængde landskabelige variationer. Hede, eng og markarealer dominerer store dele af området, men overalt lukkes udsynet af plantager og hegn.

Søerne og åløbene skaber yderligere variation. Bebyggelsen ligger meget spredt, men i den østlige del omkring Fuglslev dominerer sommerhusbebyggelse helt de små åbne områder.«

Bestemmelsen i naturfredningslovens § 43, stk. 2, hvorefter ændringer af offentlige vandløb i det åbne forløb samt naturlige søers tilstand kun må ske med fredningsplanudvalgets tilladelse, blev indsat ved ændringen af naturfredningsloven i 1972. Det fremgår af bemærkningerne til lovforslaget, at forslaget er motiveret i det stigende behov for at opretholde vore eksisterende ferske vande. De ferske vande og deres omgivelser, søbredder, ådale m. v., har ofte en særlig værdi som levesteder for dyr og planter, og man fandt ikke, at den eksisterende vandløbslovgivning kunne sikre behovet for en opretholdelse af de ferske vande.

Den strækning af Langsø bæk (ca. 640 m), der ønskes rørlagt, ligger ... ca. 200 m fra Stubbe Sø. Denne del af Langsø bæk må sammen med Stubbe Sø og moseområdet Troldkær vest for landevejen betragtes som et led i dette sø- og moseterræn.

På baggrund af det, der er anført ovenfor om områdets fredningsmæssige, herunder landskabelige værdi, vil det ud fra en konkret vurdering ikke være i overensstemmelse med bestemmelsen i § 43, jfr. naturfredningslovens § 1, at tillade gennemført den ansøgte rørlægning på ca. 640 m i det pågældende område.

Herudover skal det bemærkes, at betydningen af at sikre vore vandløb og vådområder er blevet yderligere understreget ved den seneste ændring af naturfredningsloven, der blev vedtaget af folketinget den 26. juni 1978, og som trådte i kraft 1. januar 1979. Naturfredningslovens § 43 er blevet udvidet, således at ikke blot ændringer af offentlige vandløbs åbne forløb og af naturlige søers tilstand kræver en tilladelse. I medfør af § 43, stk. 2, kræver ændringer af private vandløbs åbne forløb samt tilstanden af moser fremtidigt en tilladelse i henhold til naturfredningsloven. Lovforslagets bemærkninger til ændringerne af § 43 vedlægges i deres helhed i kopi.«

IV. Klagen til mig, de afgivne udtalelser m. v.

I klagen i skrivelse af 25. juli 1979 til mig bemærkede (A) navnlig følgende:

»...

1. Fredningsplanudvalget for Århus amt modsætter sig det ansøgte i afgørelse af 9. januar 1978 uden videre på grundlag af en uvederhæftig udtalelse fra Danmarks Sportsfiskerforbund (se min påklage til fredningsstyrelsen af 30. januar 1978).

2. Fredningsstyrelsen besvarer ikke min påklage af 30. januar 1978. Ej heller min henvendelse af 1. juni 1978 (sendt anbefalet), hvori jeg i det mindste anmoder om at få meddelt bekræftelse på modtagelse af min påklage. Først ved min henvendelse af 28. september 1978 (med kopi til folketingets ombudsmand) modtager jeg svar fra fredningsstyrelsen dateret 4. oktober 1978.

3. Af nævnte svar fremgår det, at sagen på ny har været forelagt fredningsplanudvalget for Århus amt, der, min påklage til trods, igen anmoder Danmarks Sportsfiskerforbund om en udtalelse.

Fredningsstyrelsen anmoder mig, i ovennævnte svar af 4. oktober 1978, om supplerende bemærkninger til sagen. Disse bemærkninger blev tilsendt fredningsstyrelsen i min skrivelse af 1. november 1978 med kopi til folketingets ombudsmand.

4. I fredningsstyrelsens afgørelse af 12. februar 1979 er mine bemærkninger af 1. november 1978 ikke kommenteret. Det fremgår som om disse bemærkninger og spørgsmål ikke eksisterer for fredningsstyrelsen, hvilket tydeligt fremgår af den trufne afgørelse. Nogle af de mindre væsentlige punkter i mine bemærkninger er blot nævnt i det ved afgørelsen vedlagte notat.

5. Der findes i fredningsstyrelsens afgørelse overhovedet hverken svar, bemærkninger eller kommentarer til hele min beskrivelse af 1. november 1978, hvilket jeg må betegne som ganske besynderligt, idet mine oplysninger og bemærkninger i denne skrivelse må anses for at være det helt væsentlige ved sagens afgørelse.

6. Fredningsstyrelsen har herved, efter min mening, afgjort nærværende sag på basis af uvederhæftige udtalelser, uden på nogen måde at tage hensyn til mine bemærkninger, der, hvis tvivl, kunne have været bekræftet på åstedet.

7. Fredningsstyrelsens afgørelse er angiveligt baseret på det vedlagte notat, der imidlertid indeholder så mange fejl og unøjagtigheder, at det er svært for mig at gennemskue det hele.

Blot skal det nævnes:

- at Troldkær i 1964 var dyrket mark. (Dokumentation i form af luftfoto i 1-4.000 samme år foreligger hos mig).
- at overfredningsnævnets kendelse vedrørende Stubbe Sø, der angiveligt er foregået den 2. april 1953, ikke kan have medtaget Troldkær som søområde er derfor bevisligt.
- at Troldkær derfor ikke kan omtales som en naturlig sø ved ændringen af naturfredningsloven i 1972.
- at den strækning af Langsø bæk, der ønskes rørlagt hverken ligger 300 m eller 200 m fra Stubbe Sø, som angivet i notatet, men 600 m.
- at idéskitser og publikationer udgivet efter min ansøgning i september 1977 ikke findes at vedrøre denne sag.
- at det er påfaldende, at fredningsstyrelsens sene afgørelse endvidere ligger til grund for den ændring af naturfredningsloven, der trådte i kraft den 1. januar 1979, og efter at fredningsplanudvalgets sagsbehandlere er overgået til ny status.
- at hverken de berørte kommuner eller lodsejere er bekendt med de i sagen omtalte fredningsplaner.

Til hr. ombudsmanden kan jeg tilføje følgende orientering:

- at fredningsstyrelsens afgørelse betyder nedlæggelse af 10 hektar (ca. 18 tdr. land) landbrugsjord med forringelse af et tilsvarende areal.
- at denne i afgørelsen omtalte landskabelige værdi (herligheder) er skabt af min far og undertegnede siden 1932. Fra flyvende sandmarker til skov og frodig jord.
- at almenheden hidtil har haft fri adgang til hele arealet.
- at jeg og berørte lodsejere, samt hele egnens befolkning er opskræmte over de i sagen nævnte fredningsplaner, der, som omtalt, skal være en naturlig udløber af Mols Bjerge fredningen med dertil hørende legeplads for hobbyfolk, såsom geologer, botanikere, etnologer, ornitologer samt sportsfiskere, med begrænset adgang for almindelige mennesker.

...«

Fredningsstyrelsens udtalelse i skrivelse af 29. oktober 1979 til mig indeholder følgende bemærkninger til de enkelte punkter i (A's) klage:

»...

ad 1.

Der henvises til fredningsplanudvalget for Århus amts skrivelse af 9. januar 1978, særligt skrivelserens side 1 sidste afsnit (citeret ovenfor s. 295, min bemærkning).

ad 2.

Fredningsstyrelsen beklager, at der efter forgæves forsøg på telefonisk henvendelse til (A), ved en fejlekspedition ikke tilgik (A) meddelelse om, at sagen var sendt til udtalelse i fredningsplanudvalget for Århus amt, samt oplysning om, hvorpå sagen beroede.

ad 3.

Dette giver ikke fredningsstyrelsen anledning til bemærkninger.

ad 4, 5 og 6.

Ved fredningsstyrelsens vurdering og behandling af sagen er indgået samtlige de for styrelsen foreliggende oplysninger og akter, herunder samtlige de skrivelser med bemærkninger, der er indkommet fra (A). Hvorvidt (A) anser de af fredningsstyrelsen i notat af januar 1979 fremhævede punkter fra (A's) skrivelse for nogle af de mindre væsentlige punkter giver ikke fredningsstyrelsen anledning til særlige kommentarer. Fredningsstyrelsen skal pege på, at det ikke er sædvanligt, at der som led i normal sagsbehandling sker en fuldstændig citering af samtlige anbringender fra den ankende ved sagens besvarelse.

ad 7.

Om afstanden til Stubbe Sø henvises der til det i sagen vedlagte målebordsblad i 1 :20.000.

Landskabsboniteringskortet og de i notatet nævnte publikationer kan i vid udstrækning fås ved henvendelse på det lokale bibliotek. Som det fremgår af materialet har spørgsmålet om områdets meget høje klassificering været samstemmende vurderet gennem adskillige år, jfr. bl. a. side 1 i overfredningsnævnets kendelse af 2. april 1963 vedrørende fredning af Stubbe Sø og dennes omgivelser.

Af forarbejderne til § 43, stk. 2, ved dennes ændring i 1972 fremgår, at bestemmelsen er motiveret i det stigende behov for at opretholde vore eksisterende ferske vande. Idet de ferske vande og deres omgivelser, søbredder, ådale m. v. ofte har en særlig værdi som levesteder for dyr og planter. Man fandt ikke ved ændringen af naturfredningsloven i 1972, at den eksisterende vandløbslovgivning kunne sikre behovet for en opretholdelse af disse vådområde-miljøer.

Som det fremgår af notatet af januar 1979 samt fredningsstyrelsens skrivelse af 12. februar 1979, er fredningsstyrelsens afgørelse baseret på en konkret vurdering af, hvilke konsekvenser den pågældende ansøgte rørlægning m. v. vil have for området, sammenholdt med de hensyn, som fredningsstyrelsen er sat til at varetage ved administrationen af § 43, jfr. naturfredningslovens § 1. Sagen er af fredningsstyrelsen afgjort efter de tidligere regler i naturfredningsloven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 520 af 1. oktober 1975. Fredningsstyrelsen har ved en samlet vurdering ikke fundet at kunne meddele tilladelse til den af (A) ønskede rørlægning, med de konsekvenser dette ville medføre for bækken og området.

Fredningsstyrelsen kan således i det hele henholde sig til fredningsstyrelsens afgørelse af 12. februar 1979, herunder notatet af januar 1979.

...«

Miljøministeriets departement har i skrivelse af 5. november 1979 til mig udtalt, at fredningsstyrelsens udtalelse ikke gav departementet anledning til bemærkninger.

(A) sendte mig i skrivelse af 8. december 1979 - efter modtagelsen af en kopi af fredningsstyrelsens udtalelse - følgende bemærkninger til sagen:

»...

Med skrivelserne har fredningsstyrelsen til folketingets ombudsmand vedlagt en række publikationer, idéskitser og analyser, der indbefatter min ejendom.

Nævnte publikationer, udgivet i tiden 1976-78, har jeg nu lånt på det lokale bibliotek i henhold til oplysningen i skrivelserne ad 7, stk. 2.

Eksistensen af disse publikationer havde jeg ingen anelse om, hvilket fremgår af min påklage til fredningsstyrelsen af 30. januar 1978, pkt. 4.3., og i min rykerskrivelse til fredningsstyrelsen af 28. september 1978, stk. 3, samt i mine supplerende bemærkninger til fredningsstyrelsen af 1. november 1978, pkt. 1.

Ved gennemlæsning af nævnte publikationer findes Troldkær (omtalt som Troldmose) nævnt en enkelt gang i »Landskabsplan for Molsområdet« nederst side 70 som »kunstige til jagt«. Altså heller ikke her omtalt som nogen naturlig sø.

Til fredningsstyrelsens skrivelse ad pkt. 7 kan jeg yderligere fremføre følgende:

- Afstanden til Stubbe Sø er stadig 600 m, medmindre fredningsstyrelsen regner i luftlinje - hvilket jeg ikke kan se at vedkomme fisk på vore breddegrader - eller kan det være forældet kortmateriale, der ligger til grund?
- Vedrørende overfredningsnævnets kendelse af 2. april 1963 om Stubbe Sø og dennes omgivelser har jeg naturligvis et indgående kendskab. Siden sagens start i 1958 har jeg fulgt den og plejet dens interesser.
- det fremgår da heller ikke af ovennævnte, at »Troldkær« skulle være led i søområdet. »Troldkær« er ikke nævnt i kendelsen af de naturlige årsager, at arealet på det tidspunkt, som førhen, var dyrket mark og helt udenfor omtalte søsystem.

Om fredningsstyrelsens bemærkninger i ad 1-6 har jeg kun det at bemærke, at den form for sagsbehandling må få de fleste borgere til at føle afmagt. Om det er tilsigtet har jeg svært ved at forstå, men jeg må bede hr. ombudsmanden om venligst at oplyse fredningsstyrelsen om, at jeg ikke giver op.

Idet jeg henviser til samtlige sagens akter beder jeg hr. ombudsmanden om at besvare følgende spørgsmål:

1. Kan fredningsstyrelsen, i henhold til afgørelse af 12. februar 1979, med henvisning til det vedlagte notat, afgøre en sag udenom folketinget med tilbagevirkende kraft til 1977, efter en lov vedtaget til ikrafttræden pr. 1. januar 1979?
2. Kan fredningsstyrelsen hindre mig i at bringe Langsø bæk tilbage til de bundforhold, der var gældende før 1963?
3. Kan fredningsstyrelsen hindre mig i at bringe »Troldkær« tilbage til dyrket mark, som det var før 1964?

4. Såfremt hr. ombudsmanden kan svare bekræftende på ovennævnte spørgsmål, foreligger der åbenbart en ny fredningssag, hvorfor jeg anmoder hr. ombudsmanden om at foranledige mig tilsendt anvisning på, hvorledes jeg skal søge erstatning for tab af 18. tdr. land landbrugsjord og de gennem årene betalte produktions-skatter for samme?

Som afslutning skal jeg anføre, at jeg aldrig i denne sags anledning har haft besøg endsige haft kontakt med nogen person fra fredningsmyndigheder m. fl. Blot et enkelt besøg, som jeg har anmodet om det fra starten af denne sag, kunne forlængst have afklaret de faktiske forhold på stedet.«

V. Lovbestemmelser m. v. af betydning for sagen.

I naturfredningsloven (nr. 314) af 18. juni 1969 fandtes ingen særlig beskyttelsesordning med hensyn til reguleringer af vandløb og søer m. v.

Ved lov nr. 284 af 7. juni 1972 om ændring af naturfredningsloven af 1969 blev § 43 vedrørende »anlæg i det åbne land« ændret således, at (også) anlæg, der berørte offentlige vandløbs åbne forløb og naturlige søers tilstand, blev omfattet af den særlige tilladelsesordning.

Herefter - og som grundlag for fredningsplanudvalgets og fredningsstyrelsens afgørelser i denne sag - havde naturfredningslovens § 43, stk. 2, følgende indhold:

»Ændringer af offentlige vandløbs åbne forløb samt naturlige søers tilstand må kun ske med fredningsplanudvalgets tilladelse. Arbejder i henhold til gældende vandløbsregulativer kan dog foretages uden forelæggelse for fredningsplanudvalget.«

I bemærkningerne til lovforslaget (Folketingstidende 1971-72, tillæg A, sp. 2911) er bestemmelsen motiveret med »det stigende behov for at opretholde vore eksisterende ferske vande«.

Ved naturfredningslovens revision i 1978, jfr. lovbekendtgørelse nr. 435 af 1. september 1978 - der trådte i kraft den 1. januar 1979 - blev beskyttelsen af landets eksisterende »vådområder« udvidet. Tilladelsesordningen efter lovens § 43 omfatter herefter ud over (bl. a.) de allerede nævnte offentlige vandløb og naturlige søer private vandløb (med en bundbredde på mindst 1,5 m) samt moser. Ændringerne i 1978 er motiveret af behovet for yderligere beskyttelse af de eksisterende ferske »vådområder«, jfr. Folketingstidende 1977-78, tillæg A, sp. 2633 ff.

Med hensyn til motivudtalelser og andre fortolkningsbidrag til de enkelte udtryk i naturfredningslovens § 43, stk. 2 - i ordlyden fra 1972 som anført ovenfor - henviser jeg til det nedenfor anførte.

Ved den omtalte ændring af naturfredningsloven pr. 1. januar 1979 blev fredningsplanudvalgene nedlagt og (bl. a.) beføjelserne efter lovens § 43 overført til amtsrådene.

VI. Konklusion.

(A's) klage til mig rejser flere forskellige spørgsmål dels i relation til fredningsplanudvalgets og fredningsstyrelsens afgørelser i sagen, dels i relation til myndighedernes sagsbehandling. Jeg har fundet det mest hen-

sigtsmæssigt at opdele disse spørgsmål - og redegøre for min opfattelse - i følgende orden:

1) Fredningsplanudvalgets og fredningsstyrelsens afgørelser om ikke at tillade rørlægning af Langsø bæk, herunder spørgsmålet om, hvorvidt fredningsplanudvalgets og fredningsstyrelsens afgørelser i sagen indebærer en selvstændig stillingtagen til en eventuel afvanding af Troldkærområdet.

2) Fredningsplanudvalgets og fredningsstyrelsens sagsbehandling.

1) Fredningsplanudvalgets og fredningsstyrelsens afgørelser om ikke at tillade rørlægning af Langsø bæk, herunder spørgsmålet om, hvorvidt fredningsplanudvalgets og fredningsstyrelsens afgørelser i sagen indebærer en selvstændig stillingtagen til en eventuel afvanding af Troldkærområdet.

(A) har under sagens dels over for fredningsstyrelsen, dels over for mig rejst spørgsmål om, hvilken betydning de(n) trufne afgørelse(r) har for hans ønske om at afvande Troldkærarealet, for så vidt som dette kan ske på anden måde end ved rørlægning af Langsø bæk.

Der foreligger efter min opfattelse en vis tvivl med hensyn til afgørelsernes rækkevidde i denne henseende.

Jeg henviser herved til, at fredningsplanudvalget som begrundelse for afgørelsen i skrivelse af 9. januar 1978 til (A) bl. a. anførte »de uønskede virkninger på tilgrænsende arealer (herunder Troldkær; min bemærkning), som er højt prioriteret i fredningsmæssig henseende ...« Fredningsstyrelsen opretholdt ved afgørelsen i skrivelse af 12. februar 1979 til (A) fredningsplanudvalgets afgørelse »ud fra en samlet helhedsvurdering«, hvori der efter det anførte bl. a. indgår hensynet til (bevarelse af) »moseområdet Troldkær«.

Det fremgår endvidere af sagens akter, heriblandt det notat fra januar 1979, som var vedlagt fredningsstyrelsens afgørelse, at oplysninger om Troldkær - med fremhævelse af de naturfredningsmæssige interesser, som er knyttet til bevarelsen af dette områdes tilstand - tilsyneladende har spillet en ikke ubetydelig rolle ved sagens afgørelse.

Inden jeg udtaler mig nærmere om den tvivl, der således synes at foreligge med hensyn til afgørelsernes rækkevidde, finder jeg det nødvendigt at redegøre lidt mere udførligt for de faktiske forhold.

Det er i sagsfremstillingen ovenfor s. 294 anført, at der ikke er nogen naturlig vandforbindelse mellem småsøerne på Troldkær og Langsø bæk. Vandforekomsterne på Troldkær er opstået som væld.

På baggrund bl. a. af den besigtigelse, mine medarbejdere foretog, kan der efter min opfattelse heller ikke tales om nogen direkte terrænmæssig forbindelse mellem på den ene side Troldkær og på den anden side Langsø bæk med tilgrænsende engarealer. Afstanden mellem Troldkær (småsøerne) og Langsø bæk er på det nærmeste sted ca. 400 m, og terrænet består her af et lavt bakkedrag, hvorover der er ført en grusvej med udkørsel til landevejen.

Det fremgår endvidere, som allerede anført, af (A's) oplysninger (til bl. a. fredningsstyrelsen i skrivelse af 1. november 1978, ovenfor s. 297), at der ikke er nogen nødvendig teknisk sammenhæng mellem en afvanding af Troldkær og spørgsmålet om rørlægning af bækken. Afvanding vil således ifølge (A) også kunne foretages ved gennemspuling af det eksisterende rørafløb til bækken i forbindelse med en mindre uddybning af bækken på en strækning (af ca. 200 m) nedenfor rørafløbet. Årsagen til, at (A) ikke søgte afvandingen gennemført på denne måde (uden at ansøge om fredningsplanudvalgets tilladelse), var, at rørlægning af bækken ville indebære andre fordele dels med hensyn til vedligeholdelsen af afvandingsanlægget og dels med hensyn til landbrugsdriften på de tilstødende marker.

Om retsgrundlaget for de trufne afgørelser - naturfredningslovens § 43, stk. 2, således som denne bestemmelse var affattet indtil den 1. januar 1979, jfr. ovenfor s. 303 - bemærker jeg, at bestemmelsen sondrer mellem to typer af »vådområder«, der er omfattet af den særlige beskyttelsesordning (dvs. kravet om fredningsplanudvalgets tilladelse til visse anlægsarbejder). Det er dels offentlige »vandløb« og dels »naturlige søer«.

Jeg går ud fra, at bestemmelsen om vandløb også omfatter småsøer, enge, moser m. v. i det omfang sådanne »vådområder« står i en naturlig vandforbindelse med det pågældende vandløb, jfr. bl. a. Naturfredningsloven med kommentarer (G.E.C.Gads forlag 1973), side 239.

Det følger af det, jeg har anført ovenfor, at der efter min opfattelse ikke er tale om en sådan naturlig forbindelse i det foreliggende tilfælde.

Herefter måtte en (selvstændig) afgørelse vedrørende afvandingen af Troldkær efter min mening forudsætte en særskilt stillingtagen til spørgsmålet om, hvorvidt sødannelserne på Troldkær var omfattet af udtrykket »naturlig sø«.

Da en sådan stillingtagen fra fredningsmyndighedernes side så vidt ses ikke er foretaget i denne sag, må jeg lægge til grund, at der alene er truffet (selvstændig) afgørelse efter naturfredningslovens § 43, stk. 2, i forhold til vandløbet Langsø bæk.

Jeg går herved bl. a. ud fra, at (A's) oplysninger i klagen til mig om, at »Troldkær indtil 1964 var dyrket mark«, ville have givet fredningsstyrelsen anledning til bemærkninger ved afgivelsen af udtalelsen til mig. Endvidere bemærker jeg, at (A's) ansøgning til fredningsplanudvalget vedrører Langsø bæk; ønsket om afvanding af Troldkær er alene anført til støtte for ansøgningen vedrørende bækken.

(For så vidt fredningsmyndighederne havde anset Troldkær som en naturlig del af vandløbet Langsø bæk, går jeg også ud fra, at dette forhold ville være blevet fremhævet over for (A) bl. a. med henblik på hans eventuelle bemærkninger hertil, jfr. nærmere nedenfor s. 306 f.).

Til spørgsmålet om, hvorvidt jeg herefter har grundlag for at kritisere afgørelserne om at nægte tilladelse til rørlægning af Langsø bæk, bemærker jeg først, at jeg på baggrund af det, jeg har anført ovenfor, må forstå henvisningerne til ønskeligheden af at opretholde den bestående tilstand på Troldkærområdet som - alene - et led i begrundelsen for afgørelserne vedrørende bækken.

Det er efter min opfattelse noget tvivlsomt, hvorvidt der ved afgørelserne vedrørende bækken har kunnet lægges vægt på et ønske om at hindre afvanding af Troldkær. Jeg sigter herved navnlig til spørgsmålet om, hvorvidt sødannelserne på Troldkær var omfattet af udtrykket »naturlige søer« i naturfredningslovens § 43, stk. 2, og dermed om dette område i sig selv var omfattet af beskyttelsesordningen efter naturfredningslovens § 43, jfr. den kommenterede naturfredningslov (G.E.C. Gads forlag, København 1973), side 239, hvor det anføres, at udtrykket omfatter »søer, der traditionelt indgår i det pågældende landskab eller miljø«, og - i overensstemmelse hermed - miljøministerens bemærkninger til det i 1977 fremsatte lovforslag om ændring af naturfredningsloven, Folketingstidende 1977-78, tillæg A, sp. 2631. For så vidt Troldkær ikke i sig selv var omfattet af beskyttelsesordningen efter § 43, finder jeg det meget tvivlsomt, om der ved afgørelser vedrørende et tilgrænsende vandløb (men uden naturlig vandforbindelse med de pågældende sødannelser) har kunnet lægges selvstændig vægt på hensyn til at bevare Troldkær som »vådområde«.

Det fremgår efter min opfattelse ikke klart af fredningsplanudvalgets og fredningsstyrelsens afgørelser i sagen, hvorvidt der er lagt selvstændig vægt på hensynet til bevarelsen af Troldkærs tilstand.

På baggrund af det, der er oplyst om de faktiske forhold, bl. a. at afvanding vil kunne foretages på anden måde end ved rørlægning af bækken, må jeg dog gå ud fra, at fredningsstyrelsen ikke har tillagt det omtalte hensyn afgørende, selvstændig betydning. For så vidt finder jeg ved min vurdering af afgørelserne vedrørende bækken at kunne se bort fra det, som er anført om dette hensyn.

Spørgsmålet er herefter, om jeg har grundlag for at kritisere de trufne afgørelser, for så vidt disse er truffet ud fra (andre) naturfredningsmæssige interesser i at bevare det åbne forløb af Langsø bæk.

Naturfredningslovens § 43, stk. 2, indeholder ikke nogen nærmere angivelse af, hvilke hensyn der skal lægges vægt på ved afgørelser af, om der bør meddeles tilladelse til ændring af et offentligt vandløbs åbne forløb.

Det fremgår af naturfredningslovens § 1, at lovens beføjelser, herunder beføjelserne efter § 43, stk. 2, skal anvendes til at varetage de hensyn, som er anført i § 1, stk. 2.

Der er tale om fire grupper af relativt bredt definerede hensyn såvel vedrørende de rent landskabelige værdier knyttet til området som vedrørende de naturvidenskabelige, herunder biologiske og geologiske, interesser på stedet.

Afvejningen af disse interesser ved afgørelsen af, om en tilladelse efter § 43, stk. 2, bør meddeles, beror på en skønsmæssigt præget vurdering, hvori også må indgå begrundelsen for indsættelsen af bestemmelsen i naturfredningslovens § 43, stk. 2, nemlig »behovet for at opretholde vore eksisterende ferske vande« (jfr. ovenfor s. 303).

Efter de regler og den praksis, der gælder for min virksomhed, kan jeg ikke kritisere en sådan vurdering, medmindre der foreligger særlige omstændigheder.

Omstændighederne i denne sag er efter min opfattelse ikke af en sådan karakter, at jeg har tilstrækkeligt grundlag for at kritisere den foretagne afvejning af de naturfredningsmæssige interesser, der er knyttet til bevarelsen af det åbne forløb af Langsø bæk.

Jeg bemærker herved, at den landskabelige karakter af det område, hvori Langsø bæk er beliggende, er velbeskrevet og som anført i fredningsstyrelsens afgørelse højt prioriteret i naturfredningsmæssig henseende. Jeg henviser endvidere til, at miljøministeren i bemærkningerne til det i 1977 fremsatte forslag om ændring af naturfredningsloven be-

skrev de centrale fredningsmyndigheders hidtidige praksis vedrørende vandløbsbestemmelsen i § 43, stk. 2, således, at »der skal tungtvejende grunde til at tillade ændringer, der er uforenelige med de naturfredningsmæssige interesser«, jfr. Folketingstidende 1977-78, tillæg A, sp. 2632.

Jeg kan herefter ikke kritisere selve afgørelsen om ikke at tillade rørlægning af Langsø bæk som ansøgt af (A).

2) Fredningsplanudvalgets og fredningsstyrelsens sagsbehandling.

Jeg har forstået (A's) kritik af fredningsmyndighedernes sagsbehandling således, at han navnlig klager over:

a. at der ikke fra fredningsmyndighedernes side er foretaget besigtigelse af området, og - for så vidt angår fredningsplanudvalget - at afgørelsen er truffet, uden at han havde haft lejlighed til at kommentere det faktiske grundlag, hvorpå afgørelsen blev truffet.

(A) har i den forbindelse særligt fremhævet, at fredningsmyndighedernes afgørelser i vid udstrækning bygger på oplysninger, som er tilvejebragt af en privat interesseorganisation, Danmarks Sportsfiskerforbund, og som for så vidt må antages at bære præg af denne organisations særlige interesser i sagens udfald.

b. den tid, som gik fra fredningsstyrelsen modtog (A's) klage af 30. januar 1978 til fredningsstyrelsens foreløbige besvarelse af hans klage i skrivelse af 4. oktober 1978.

ad a.

Der er ikke fastsat regler i forretningsorden eller lignende om, i hvilke tilfælde et fredningsplanudvalg skal (skulle) foretage besigtigelse i forbindelse med afgørelser efter naturfredningslovens § 43, stk. 2. Heller ikke for fredningsstyrelsen er fastsat sådanne regler.

I tidligere sager har jeg lagt til grund, at hvor sådanne regler ikke findes, vil der ud fra almindelige forvaltningsretlige grundsætninger (alene) kunne opstilles en pligt til at foretage besigtigelse i tilfælde, hvor oplysninger om faktiske forhold, som er af væsentlig betydning for sagens afgørelse, ikke med tilstrækkelig sikkerhed fremgår af det skriftlige materiale i sagen.

Der er herved dels spørgsmål om, hvorvidt de faktiske forhold, der på forhånd må anses for at være af væsentlig betydning for sagens afgørelse, er belyst i tilstrækkeligt omfang i det skriftlige materiale, dels spørgsmål om, hvorvidt de oplysninger, der faktisk er indgået som grundlag for

afgørelsen, er korrekte (uanset om de på forhånd må anses for at være af væsentlig betydning for sagens udfald).

I første henseende må jeg være af den opfattelse, at de relevante faktiske forhold med hensyn til Langsø bæk i rimelig udstrækning findes belyst i sagens skriftlige materiale, og jeg har for så vidt ikke grundlag for at kritisere, at fredningsplanudvalget og fredningsstyrelsen ikke foretog besigtigelse af forholdene på stedet.

Med hensyn til de oplysninger, som der faktisk er henvist til ved afgørelserne - og hvor der derfor må være en formodning for, at de er tillagt en ikke uvæsentlig betydning for afgørelsen - bemærker jeg, at den særlige pligt, der efter min opfattelse må gælde for en myndighed til at sikre sig disse oplysningers rigtighed, også vil kunne opfyldes på anden måde end ved foretagelse af besigtigelse. Det vil f. eks. kunne ske ved, at oplysningerne forelægges for den, der som ansøger eller klager er part i sagen (kontradiktion).

Vurderingen af, hvorvidt fredningsmyndighederne i et tilfælde som det foreliggende bør give en part adgang til kontradiktion, må - i mangel af særlige lovregler herom - ske på grundlag af den almindelige forvaltningsretlige opfattelse af spørgsmålet.

Jeg har i en række sager, bl. a. under henvisning til den forvaltningsretlige litteratur om emnet, givet udtryk for den opfattelse, at det må anses for rigtigst, at en myndighed, der som led i en sags behandlig uden en parts vidende modtager oplysninger af ikke uvæsentlig betydning for sagen, forelægger oplysningerne for parten og giver ham adgang til at udtale sig - i hvert fald når der er rimelig grund til at regne med muligheden af, at parten kan imødegå eller supplere de pågældende oplysninger. (Jeg forudsætter, at oplysningerne ikke ville være unddraget adgang til aktindsigt, såfremt parten fremsatte begæring herom, jfr. offentlighedslovens kap. II). Se bl. a. sagerne omtalt i min beretning for 1974, s. 56 ff., og 1979, s. 464 ff.

I det foreliggende tilfælde synes det åbenbart, at sportsfiskerforbundets udtalelse i skrivelse af 14. november 1977 til fredningsplanudvalget, jfr. ovenfor, har haft væsentlig betydning for fredningsplanudvalgets afgørelse af 9. januar 1978. Jeg bemærker herved bl. a., at fredningsplanudvalget så vidt ses ikke har indhentet yderligere materiale til belysning af sagens omstændigheder, herunder af de fredningsmæssige hensyn i forbindelse med en eventuel rørlægning. Jeg bemærker endvidere, at der efter min opfattelse var rimelig grund til at regne med, at (A) ville imødegå og eventuelt supplere de oplysninger, som fremgik af sportsfiskerforbundets udtalelse.

På denne baggrund skal jeg særligt med hensyn til fredningsplanudvalgets sagsbehandling udtale, at jeg ville have fundet det rigtigst, om fredningsplanudvalget efter modtagelsen af udtalelsen i skrivelse af 14. november 1977 fra Danmarks Sportsfiskerforbund havde forelagt de heri indeholdte oplysninger for (A).

Jeg har gjort fredningsstyrelsen bekendt med min opfattelse.

Med hensyn til fredningsstyrelsens sagsbehandling bemærker jeg, at (A) - efter selv at have fremsat begæring herom - fik lejlighed til at kommentere de oplysninger, der nu forelå som grundlag for sagens afgørelse, herunder den rapport vedrørende Langsø bæk, som Danmarks Sportsfiskerforbund havde ladet udarbejde.

Jeg har herefter ikke tilstrækkeligt grundlag for at kritisere, at fredningsstyrelsen ikke foretog videre med henblik på at kontrollere de oplysninger, som styrelsen lagde til grund for sagens afgørelse.

Særligt med hensyn til den kritik af afgørelsesgrundlaget, som (A) fremsatte i skrivelse af 1. november 1978 til fredningsstyrelsen - og spørgsmålet om, hvorvidt dette burde have givet fredningsstyrelsen anledning til at foretage videre - bemærker jeg, at fredningsstyrelsen ved afgørelsen af 12. februar 1979 har lagt hovedvægten på de rent landskabelige værdier, der er knyttet til det område, hvori bækken forløber. (A's) kritik vedrører forhold, der ud fra disse (overordnede) landskabelige hensyn må anses for at være relativt uvæsentlige. Jeg har derfor ikke tilstrækkeligt grundlag for at kritisere, at fredningsstyrelsen ikke foretog videre i anledning af de påståede fejl og unøjagtigheder i afgørelsesgrundlaget (bl. a. med hensyn til fiskeforholdene i bækken).

For så vidt angår oplysningerne vedrørende Troldkær henviser jeg til det, jeg har anført ovenfor s. 303.

ad b.

Jeg finder det beklageligt, at fredningsstyrelsen først i skrivelse af 4. oktober 1978 besvarede (A's) henvendelse i skrivelse af 30. januar 1978 - dvs. først efter 7 måneders forløb og først efter, at (A) i skrivelser af 1. juni og 28. september 1978 havde rykket for svar.

Jeg henviser herved til statsministeriets cirkulærskrivelse af 12. oktober 1973 (indskærpet ved statsministeriets cirkulærskrivelse af 11. september 1978) til samtlige ministerier og styrelser, hvorefter der i tilfælde, hvor en sags behandling trækker længere ud, end vedkommende ansøger eller klager med rimelighed bør regne med - for så vidt ikke særlige forhold taler derimod - bør gives den pågældende underretning om, hvorpå sa-

gens behandling beror, og så vidt muligt oplysning om, hvornår han kan regne med, at afgørelsen foreligger.

I statsministeriets cirkulærskrivelse er det endvidere henstillet, at erindringskrivelser fra ansøgere og klagere i almindelighed besvares omgående med oplysninger som de ovenfor nævnte.

Jeg skal endvidere henvise til, at miljøministeriet, departementet, i skrivelse af 5. oktober 1978 til bl. a. fredningsstyrelsen har indskærpet, at retningslinjerne i statsministeriets cirkulærskrivelse iagttages, og at miljøministeriet, departementet, i skrivelser af 27. april 1978 til ministeriets styrelser anmodede om, at parterne i en sag modtager underretning om, hvornår sagen kan forventes afgjort, såfremt sagen på grund af særlige omstændigheder ikke er afgjort inden udløbet af den nævnte 4 måneders frist, og sagen ikke beror på parternes egne forhold.

Jeg har gjort fredningsstyrelsen bekendt med min opfattelse.«